

УДК 821.161.3

Д. В. Карчашкіна

Институт літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі

ЗБОРНІКІ ЦЁТКІ «СКРЫПКА БЕЛАРУСКАЯ» І «ХРЭСТ НА СВАБОДУ»: ПРАБЛЕМЫ НАВУКОВА-КРЫТЫЧНАГА ПЕРАВЫДАННЯ ТЭКСТАЎ

Артыкул прысвечаны аналізу тэкстуальных неадпаведнасцей першапублікацый зборнікаў «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду» з тэкстамі пазнейшых выданняў спадчыны Алаізы Пашкевіч (Цёткі). Два паэтычныя зборнікі аўтаркі пабачылі свет ў 1906 г. у Жоўкве і сталі ідэйным маніфестам пісьменніцы ў адносінах да свайго народа. Вершамі з гэтых выданняў натхняліся многія аўтары пачатку XX ст., такія як Янка Купала, Змітрок Бядуля, Цішка Гартны і інш. У выніку рэцэпцыі тэксты гэтых вершаў зазналі змены, многія з якіх паўплывалі на змест твораў, а таксама перадачу іх ідэйна-мастацкіх асаблівасцей.

Звяртаецца ўвага на канцэптуальную лучнасць зборнікаў, што дае падставы разглядаць іх як сістэмны літаратурны артэфакт. Аналізуюцца выяўленыя неадпаведнасці ў сучасных перавыданнях тэкстаў, якія ўплываюць на перадачу эмацыйнага настрою і семантычных нюансаў асобных твораў.

Ключавыя словы: зборнік вершаў, Алаіза Пашкевіч (Цётка), лірычны герой, вобраз аўтара, вобразная спецыфіка, эмацыйнасць, рэвалюцыйная праблематыка, творчы метады, першапублікацыя, кананічны тэкст, эдыцыйная практыка, навукова-мастацкае выданне.

Для цытавання: Карчашкіна Д. В. Зборнікі Цёткі «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду»: праблемы навукова-крытычнага перавыдання тэкстаў // Труды БГТУ. Сер. 4, Прынт- і медыя-тэхналогіі. 2023. № 1 (267). С. 112–117. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-267-1-15.

D. V. Karchashkina

Yanka Kupala Institute of Literary Studies of the National Academy of Sciences of Belarus

COLLECTIONS “SKRYPKA BIELARUSKAJA” AND “HREST NA SWABODU” BY CIOTKA: PROBLEMS OF SCIENTIFIC AND CRITICAL REISSUE OF TEXTS

The article is devoted to the analysis of textual inconsistencies of the first publications of the collections “Skryпка bielaruskaja” and “Hrest na swabodu” with the texts of later editions of the legacy of Aloisa Pashkevich (Ciotka). Two poetry collections of the author were published in 1906 in Zhovkva and became the ideological manifesto of the writer in relation to belarusian people. Poems from these publications were inspired by many authors of the beginning. XX century., such as Yanka Kupala, Zmitrok Byadulya, Tishka Gartny, etc. As a result of the reception, the texts of these poems have undergone changes, many of which have influenced the content of the works, as well as the transmission of the ideological and artistic features of the works.

Attention is drawn to the conceptual connection of the collections, which gives grounds to consider them as a systemic literary artifact. The revealed inconsistencies in modern reissues of texts affecting the transmission of emotional mood and semantic nuances of individual works are analyzed.

Keywords: collection of poems, Alois Pashkevich (Ciotka), lyrical hero, the image of the author, figurative specificity, emotionality, revolutionary issues, creative method, first publication, canonical text, traditional practice, scientific publication.

For citation: Karchashkina D. V. Collections “Skryпка bielaruskaja” and “Hrest na swabodu” by Ciotka: problems of scientific and critical reissue of texts. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2023, no. 1 (267), pp. 112–117. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-267-1-15 (In Belarusian).

Уступ. Сярод падзей, значных для беларускай мовы і літаратуры, за XX ст. адбылося прызнанне афіцыйнага статусу мовы, некалькі рэформаў правапісу, выкарыстанне розных крытычных падыходаў да літаратурнага тэксту, а таксама шматлікія грамадскія змены. Вядома, усе гэтыя акалічнасці мелі непасрэдны ўплыў на тое, як развівалася культура нашай краіны, якія

складаныя шляхі прайшла рэцэпцыя многіх літаратурных твораў, а таксама якімі бачыць літаратурныя тэксты мінулых часоў сучасны чытач.

Пытанне тэкстуальных неадпаведнасцей сучасных выданняў твораў Алаізы Пашкевіч першакрывіцам з’яўляецца відавочным для «цётказнаўцаў», а таксама даследчыкаў дадзенага

літаратурнага перыяду. Паэтка і пісь-менніца, грамадская дзячка, найбольш вядомая пад псеўданімам Цётка, пакінула значны след у развіцці літаратуры, культуры і нацыянальнага адраджэння нашай краіны, бо, як сцвярджаў А. Луцкевіч, у дачыненні да пісьменніцы і іншых аўтараў пачатку мінулага стагоддзя: «*У іх і мужык, і работнік жывуць сваім асобным самабытным і мнагабачным жыццём, будуюць ідэал будучыны, не звяртаючы ўвагі ні на панства, ні на сучасны лад: яны разрываюць усялякую сувязь з старым сьветам. Работнік, мужык і жэўнер падаюць адзін аднаму руку і кідаюць сьвету цвёрдыя, быццам каваныя із сталі словы: «мы – сіла, мы – права» («Сон над крывавамі разорамі» Цёткі – «Наша Доля», № 1, 1906). <...> Выкоўваецца новы – нацыянальны ідэал» [1, с. 88]. Пад ідэалагічным ціскам і меркаваннем вульгарызатарскай крытыкі ўспрыманне яе асобы і творчасці зазнала розныя ацэнкі, якія часам ўплывалі і на тэкстуальныя варыянты твораў. Таму мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца параўнанне арыгіналаў выданняў Цёткі з апошнімі выданнямі твораў аўтаркі – тымі, што ў наш час лічацца аўтарытэтнымі.*

Два паэтычныя зборнікі Цёткі «Скрыпка беларуская» [2] і «Хрэст на свабоду» [3] пабачылі свет у 1906 г. у Жоўке і сталі маніфэстам як ідэалаў і думак пісьменніцы, так і цэлага народа. Для параўнання былі ўзяты тэксты першадрукаў зборнікаў, перавыданне «Скрыпка беларуская» (1918) [4], здзейсненае В. Ластоўскім, і найбольш аўтарытэтнае ў наш час выданне «Выбраныя творы» (2001), рэалізаванае выдавецтвам «Кнігазбор» [5], а таксама выданне «Творы» (1976) [6] і выданне «Выбраныя творы» (2016) [7]. Трэба адзначыць, што ні адно з пералічаных сучасных выданняў не мае статусу навуковага. Уключэнне ў аналіз зборніка 1918 г. тлумачым тым, што гэтае другое выданне аднаго са зборнікаў выканана пад рэдакцыяй чалавека, які быў асабіста знаёмы з пісьменніцай. Па гэтай прычыне ў ім, як меркавалася, маглі сустракацца цікавыя для аналізу аспекты, бо сама пісьменніца з-за сваёй заўчаснай смерці не магла ўплываць на пазнейшае рэдагаванне яе твораў.

Асноўная ўвага ў даследаванні звярталася на розначтванні, якія непасрэдна ўплываюць на змест тэкстаў. Але ж і памылкі друку, якія з’яўляліся ў выданнях выпадкова або па суб’ектыўных прычынах, таксама аналізуюцца, бо, на нашу думку, маюць значэнне для перадачы першапачатковай «аўтарскай волі» і могуць змяніць сучаснае ўспрыманне вершаў пісьменніцы, «адрознай у сваім індывідуальным творчым абліччы» [8, с. 11].

Асноўная частка. Так сталася, што найбольш папулярным клішэ ў дачыненні да Цёткі з’яўляецца эмблема «пяснярка рэвалюцыі». На такую характарыстыку паўплывалі два названыя зборнікі паэзіі, якія з’яўляюцца адзінымі ўласна паэтычнымі зборнікамі, а таксама асабліва ўвага менавіта да рэвалюцыйнай спадчыны паэткі крытыкаў першай паловы мінулага стагоддзя (Л. Бэндэ, М. Піятуховіч, Я. Хлябцэвіч) і іх паслядоўнікаў (Л. Арабей, В. Каваленка і інш.). «Здараецца, што творчасць пісьменніка можа даволі актыўна асэнсоўвацца ў літаратуразнаўчай навуцы, але пры адсутнасці канцэптуальнасці аўтар можа дзесяцігоддзі разглядацца найперш як заснавальнік якога-небудзь літаратурнага метаду ці пачынальнік нейкага жанру, пры гэтым застаючыся, на сутнасці «неразгаданым» творцам» [9, с. 99] – сцвярджае І. Запрудскі ў дачыненні да творчасці папярэдніка Цёткі Францішка Багушэвіча. Падобны шлях назіраецца ў рэцэптыўных падыходах да творчасці паэткі. У сучасных энцыклапедычных выданнях і падручніках чытач можа сустрэць на першым месцы ў апісанні яе асобы менавіта тэзіс «рэвалюцыянерка», пры гэтым часцей за ўсё недастатковая ўвага надаецца іншай яе творчасці: наватарскім для беларускай літаратуры, па эстэтыцы мадэрністычным праявічым творам, выданням для дзяцей і публіцыстыцы, якімі натхняліся многія аўтары «нашаніўскай» генерацыі.

Р. Бярозкін сцвярджаў: «*Купала, Колас, Багдановіч, Гартны, Бядуля – усе яны абавязаны сваім пафасам, сваёй паэтычнай энергіяй рэвалюцыі 1905 года і абуджаным ёю працэсам народнай самасвядомасці – змаганню народнага мас супраць самаўладства, за свабоду і нацыянальную раўнапраўнасць*» [10, с. 147].

Пры гэтым і ў дачыненні да паэтычных зборнікаў не ўсё настолькі адназначна. Бясспрэчна, што «*як паэзія Цёткі шчыльна звязалася з яе рэвалюцыйнай дзейнасцю, так і рэвалюцыйная дзейнасць паэтэсы моцна звязалася з яе паэзіяй*» (Л. Арабей) [11, с. 117], аднак і ў творах, прысвечаных нацыянальнай праблематыцы, Цётка стварае галерэю схільных да трансфармацыі вобразаў лірычнага героя-мужыка – эвалюцыя лірычнага героя зборнікаў «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду» паказвае на развіццё нацыянальнай самаідэнтычнасці ў грамадстве, якая карэлюе з аўтарскай стратэгіяй. Праз вобраз беларуса, «мужыка-хамулы» перадаюцца змены, якія змаглі адбыцца за адзін год рэвалюцыі ў свядомасці людзей. У выніку эвалюцыі вобраза лірычнага героя максімальна набліжаецца да вобраза аўтара, пачынае падзяляць яго пазіцыю

і карціну свету, выказвае не толькі індывідуальныя пажаданні да ўласнага жыцця, але і нацыянальныя ідэалы [12, с. 412]. Гэты фактар з'яўляецца важным аргументам для прачытання зборнікаў як агульнага звязанага тэксту, бо іх можна разглядаць як адзіны цыкл.

«Скрыпка беларуская» – зборнік, які традыцыйна лічыцца дэбютным у спадчыне пісьменніцы, хоць і быў выдадзены адначасова з другім. У ім змяшчаюцца першыя вядомыя вершаваныя творы Цёткі, створаныя ў перыяд 1902–1904 гг., а таксама іншыя вершы, напісаныя да падзей рэвалюцыі 1905 г. Пры аналізе за розначытанні не прымаліся рэдактарскія адаптацыі слоў да патрабаванняў сучаснага беларускага правапісу і сінтаксісу, а таксама выпраўленні выдавочных памылак друку.

Усе розначытанні можна падзяліць на катэгорыі. Першая і самая неістотная для перадачы зместу – гэта сінтаксічныя праўкі, прычыны якіх часам цяжка растлумачыць. Найбольш часта сустракаюцца замены знакаў прыпынку, якія дэфармуюць пафас паэтычнага радка. Зразумела, што паэзія Цёткі была эмацыйнай. Гэта падкрэслівалася шырокім выкарыстаннем клічнікаў. У пазнейшых выданнях шматлікія клічнікі або прыбіраюцца, або змяняюцца іншымі знакамі прыпынку. Пры рэдактарскай практыцы часам клічнікі дадаюцца, напрыклад, у выданнях В. Ластоўскага, «Выбраных творах» (1976) і «Выбраных творах» (2001). Замена арыгінальных аўтарскіх знакаў прыпынку на іншыя, на нашу думку, уплывае на перадачу індывідуальнага стылю.

Наступная катэгорыя – інверсія ці проста замена некаторых лексем іншымі без належнай кан'ектуры. Часта сустракаецца даволі лагічная перастаноўка слоў, абумоўленая рытмічным малюнкам і памерам паэтычнага радка. Аднак трапляюцца варыянты, выкарыстанне якіх уяўляецца нелагічным. Напрыклад, у вершы «Мужык не змяніўся»: «З горам разлучыся» [5, с. 55] (у першапублікацыях як кірылічных, так і ў выданні 1918 г. «Разлучыся з горам» («*Razlučsiasia z horam*»)) [4, с. 10]).

Яшчэ адна катэгорыя, магчыма самая нелагічная і важная для ўспрымання сэнсу твораў сучасным чытачом, – гэта рэдактарскія праўкі, якія ўплываюць непасрэдна на семантыку вобразаў. Прыкладзём некалькі прыкладаў з верша «Лета».

«А згляні на нашу вёску: // Ўвесь палетак аж гарыць!» [5, с. 50] (у першадруку «за нашу вёску» [2, с. 5]). У дадзеным радку варта звярнуць ўвагу на слова палетак у значэнні «поле». Лагічным падаецца, што поле знаходзіцца за вёскай. Таму дадзеная праўка не мае абгрунтаванасці і можа выклікаць праблему

з разуменнем зместу (для сучаснага выдання ў гэтым выпадку патрабуецца адпаведны каментарый). У выданні 1918 г. таксама сустракаем «*na našu vioskū*» [4, с. 7].

«То ў дэсэні, то у клеткі» [5, с. 50] (у першакрыніцы і выданні В. Ластоўскага бачым «дасэні» (1906) / «daseni» (1918)). Дасэні – гэта састарэлы сінонім слова «ўзоры». Незразумелай падаецца замена літары ў слове, бо ў іншых даступных крыніцах ужываецца менавіта форма «дасэні» (напр. К. Чорны «Слуцкія сурвэты» [13], Р. Барадулін «Вушацкі словазбор» [14] і інш.). Ізноў жа адсутнасць кан'ектуры і адпаведнага каментару замінаюць разуменню.

Сярод неадпаведнесцей часта сустракаецца замена формы слова з тагачаснай на зразумелую сучасніку, і толькі да адзінкавых слоў падаюцца зноскі. І калі выпраўленне «*хвартуха*» на «*фартух*» ці «*хварб*» на «*фарбы*» здаецца цалкам зразумелым (хаця менавіта ў гэтых выпадках здагадацца па кантэксце значэнне слова – даволі лёгкая задача), то да такіх гістарызмаў, як «дасэні» падаецца вартым даць зноскі з тлумачэннем семантычнага значэння.

Прыводзім спіс розначытанняў у асобных вершах зборніка. Без дужак падаем тэкст пазнейшых выданняў, а ў дужках – першакрыніцы:

Верш «Скрыпка»: «Мёдам ліп з садоў душыстых» («*душыстых*»), «То аж скарай ў неба біў бы» («То аж у неба скарай біў бы»);

Верш «Вам, суседзі»: «Восем, дзевяць... і мільён» («Восем... дзевяць і мільён»);

Верш «Лета»: «Ш'юць сарочкі, *фартухі*» («*хвартухі*»), «Вочы слабы. Цяжка жыць!» (у арыгінале няма клічніка), «А згляні на нашу вёску: Ўвесь палетак аж гарыць!» («за нашу вёску»), «То ў дэсэні, то у клеткі» («дасэні»); «Як бы з руты ды *нагнетак*» («*нагетак*» зн. календула), «*Букет велькі май уклаў*» (у выд. 1918 г. «*букет красны*»), «Ну, ня людзі! Дальбу, кветкі!» («Ну! Ня людзі...»), «Мушу ліць і я так поты, каб прызналі, што *радак*» (у выд. 1918 г. – «*сваяк*»), «Толькі шкода – *фраб* замала» («Толькі шкода! *Хварб* замала»);

Верш «Мае думкі»: «То *спаць* у салодкім сне» («То *стаць* у салодкім сне»);

Верш «Вера беларуса»: «Веру, братцы, людзьмі станем» («Веру, братцы: людзьмі станем»), «Рука *цверда*! Грудзь *акута*!» (у аўтарскім тэкście замест клічнікаў стаяць коскі);

Верш «Мужык не змяніўся»: «З горам разлучыся» («Разлучыся з горам»);

Верш «На магіле»: «Стану песняй у народзе!» (у арыгінале без клічніка, у выд. 1918 г. таксама клічнік), «З гэтай песні ў *нашым людзе*» («...ў *нашым модзе*», у выд. 1918 г. таксама «*hudzie*»);

Верш «На чужой старонцы»: «Бачу выган, бачу *Сіўку*» («бачу *сіўку*»).

Верш «Суседзям у няволі»: «Нас катуюць! Чуйце людзі!» (без клічнікаў).

Цяпер звернемся да зборніка «Хрэст на свабоду», які змяшчае вершы, напісаныя пад уплывам рэвалюцыйных падзей. «Цётка валодала вялікай душэўнай сілай, яна вельмі хацела пабачыць беларуса свядомым адраджэнцам, нязломным змагаром за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне» [15, с. 156] – сцвярджаецца ў гісторыка-літаратурным нарысе «Літаратура. Гісторыя. Свядомасць» (2017) У. Гніламёдава і М. Мікуліча. Гэтае выказванне ілюструе мэты, якія аўтарка імкнулася дасягнуць ў кнізе праз вобраз лірычнага героя. Лірычны герой «Скрыпкі...» у вобразе мужыка ці народа не адпавядае пазіцыі вобраза аўтара: «Я там біўся, я там віўся, // Я ім хаты паламаў, // А ўсё ж такі не дабіўся, // Каб народ свой голас даў!...» [5, с. 54]. У сваю чаргу лірычны герой вершаў зборніка «Хрэст на свабоду» малюецца рашучым і гатовым да змагання за нацыянальныя ідэалы.

Пры параўнанні тэкстаў дадзенага зборніка было выяўлена не так шмат розначытанняў, але многія з іх маюць даволі істотны ўплыў на змест.

Колькасць сінтаксічных правак у перавыданнях пераважае над усімі іншымі. Многія з іх выкліканы адаптацыяй да сучасных сінтаксічных нормаў. Акрамя таго, згублена вялікая колькасць аўтарскіх знакаў, напрыклад, у вершы «Ласы» клічнікі або прыбіраюцца, або змяняюць сваё месца ў тэксце. Лірычны герой, які за свае рэвалюцыйныя ідэалы трапіў у астрог, пасля вызвалення збіраецца працягнуць барацьбу. Яго рашучасць, эмацыйнасць, непрыняцце рэчаіснасці падкрэсліваецца аўтарскімі клічнікамі. Без клічнікаў у сучасных рэдакцыях тэксту ён паўстае менш рашучым і эмацыйна ўзбуджаным.

У праграмным вершы зборніка «Хрэст на свабоду» аўтарка, ужываючы клічнікі, падкрэслівае сарказм у бачанні рэчаіснасці з першай частцы верша «Мы слухаем цара дужа!» [5, с. 63], «А мы плацім – так і трэба!» [3, с. 63] і г. д. У сучасных выданнях клічнікі ў адпаведных радках адсутнічаюць, пры гэтым у фінальнай частцы верша з’яўляюцца новыя клічнікі, якія дадаюць узрушанасці радкам пра пострэвалюцыйныя падзеі. У гэтым жа вершы сустракаем вельмі істотную неадпаведнасць, звязаную з пунктуацыяй:

Тагды Гапон у грамаду
Бяжыць, крычыць: «Трэба ладу,
Трэба шроту, бомбаў, стрэльбаў,
Трэба біць нам гэтых шэльмаў.
Трэ злізаць усіх міністраў,

Бюракратаў, антыхрыстаў».

Чую яшчэ голас з неба,

Што цара навесіць трэба! [5, с. 64].

Такую рэдакцыю мы бачым ў сучасных выданнях. Аднак у арыгінале апошнія два радкі «Чую яшчэ голас з неба, // Што цара навесіць трэба!» [3, с. 64] таксама ўваходзяць у рэпліку Гапона. Як гістарычная асоба пецябургскі поп Георгій (Гапон) у час рэвалюцыі быў агентам паліцыі і, хутчэй за ўсё, Цётка не ведала аб яго сапраўднай ролі ў тых падзеях, бо тады ён успрымаўся як лідар рэвалюцыйных мас. Такім чынам, гэтае выказванне ў сучасных выданнях адносіцца да пазіцыі аўтара, а не да «непадыходзячага» героя.

У арыгінале верша «бюракраты» і «антыхрысты» не падзелены коскай, а выступаюць як складанае слова (бюракраты-антыхрысты). У аўтарскім разуменні гэта прадстаўнікі адной групы людзей з пэўнай антынароднай ідэалогіяй.

У вершы «Добрыя весці» выяўлена наступная сінтаксічная неадпаведнасць: «Ах, браце родны, нясуцца весці» [5, с. 64] (у арыгінале «Ах, браце, родны несучца весці» [3, с. 4]). Словазлучэнне «Родныя весці» нясе больш нацыянальнага падтэксту. У сваю чаргу «браце родныя, нясуцца весці» – больш інтэрнацыянальнага.

Замена слоў месцамі сустракаецца толькі двойчы, але выклікае пэўную цікавасць. У вершы «Бунтаўнік»: «Жонка любя, сэрцу міла» [5, с. 67] (у арыгінале «Жонка міла, сэрцу любя» [3, с. 8]). У вершы «Хрэст на свабоду» «Жандар стрэле, казак б’ецца» [5, с. 63] (арыгінал – «Казак стрэле. Жандар б’ецца» [3, с. 4]). Замена слоў прынцыпова змяняе сэнс радка. Як вядома, казакі стралялі ў зямлю перад тым, як пайсці на службу, таму ў аўтарскім тэксце маем наступны сямантычны малюнак: казак, змушаны ісці на руска-японскую вайну. Да ваенных падзей таксама адносяцца радкі «На ўсходзі красна неба» [3, с. 4]. Гэты гістарычны момант не было прынята агучваць у пазнейшыя савецкія часы.

Прыводзім спіс знойдзеных рэдактарскіх правак па аналагічным прынцыпе – без дужак падаем тэкст сучасных выданняў, а ў дужках – першакрыніцаў:

Верш «Хрэст на свабоду»: «Мы слухаем цара дужа» («Мы слухаем цара дужа!» даеца клічнік); «Казак стрэле. Жандар б’ецца» («Жандар стрэле, казак б’ецца»); «А мы плацім – так і трэба!» (клічнік адсутнічае); «Бюракратаў, антыхрыстаў» («Бюракратаў-антыхрыстаў»);

«...Бюракратаў, антыхрыстаў» // Чую яшчэ голас з неба, // Што цара навесіць трэба!»

(...Што цара навесіць трэба!)) апошнія два працытаваныя радкі не ўключаны ў простую мову; «Гоняць вон цара зладзея!» («Гоняць вон цара зладзея.» – зменены знак прыпынку, у арыгінале падаецца з двукроп'ем, бо далей падаецца прычына: «Народ чуе голас з неба, што больш цара не патрэба». У арыгінале апошні радок друкуецца без клічніка, у адрозненне ад выдання 2001 г.; «Бомба – трах» («Бомба трах!»); «Беланосцаў аж хварэе...» (рэдактары ўжываюць шматкроп'е замест аўтарскай кропкі); «Кладуць сеткі, каскі, бляхі» («Кладуць сеткі, каскі бляхі» замена аўтарскіх знакаў прыпынку); «Найбольш страшаць – гэта ляхі:» (няма працяжніка, у далейшых радках у сучасным выданні ўсе дзеясловы адзіночнага ліку, што адносяцца да дзейніка «ляхі», выкарыстоўваюцца ў множным ліку, а ў арыгінале – ў адзіночным).

Верш «Мора»: «Не такі ў хвалях шум» («У хвілях»). У гэтай жа страфе «хвалі» («хвілі»), а ў трэцяй страфе застаецца «Мора злуе, крэпнучы хвілі», «Мільён згіне, – нова змога» («Мільён згіне нова змога» – у арыгінале адсутнічаюць знакі прыпынку); «Не адступяць войскі Бога...» (у арыгінале знакаў прыпынку няма).

Верш «Добрыя весці»: «Ах, браце родны, нясуцца весці» («Ах, браце, родныя несуча весці»); «Ах, браце, важны момант падыходзіць» («Ах! браце...»).

Верш «Бунтаўнік»: «А Тамаш на Сіўцы свісне –» (у арыгінале: «Сіўцы»). Ізноў народная назва каня падаецца з вялікай літары як мянушка, але ў далейшых радках і ў арыгінале «Сіўка» фігуруе з вялікай літары. Верагодна таму, што перадаюцца думкі жывёлы аб дзеяннях Тамаша і яна персаніфікуецца); «І капытам з мураванкі» («Ды капытам...»); «Жонка любя, сэрцу міла» («Жонка міла, сэрцу любя»).

Верш «Пад штандарам»: «Кроў гарача цурком» («дзурком»); «Я народу сын, брат!» (без клічніка).

Верш «Перад новым годам»: «Яшчэ страшнейшы будзе зноў!» (без клічніка).

Верш «Бура ідзе»: «Зноў шалее ўся натура, – // Зноў засыпле свежым градам» («Зноў шалее ўся натура; // Зноў засыпле свежым градам!» – замена знакаў прыпынку).

Верш «Ласы»: «Бо так гэты род надаеў,» (у арыгінале з клічнікам); «Такой нагнаў злосці» (клічнік); адсутнічае вялікая колькасць арыгінальных клічнікаў ва ўсім вершы; «Вот як нас, што не хацелі гарэлкі піць» («Ось як нас...»); «Не будзеш жыць, гад!» (у арыгінале такога радка няма).

Заклучэнне. Такім чынам, пры аналізе тэкстаў сучасных выданняў і першадрукаў зборнікаў «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду» была выяўлена вялікая колькасць розначытанняў. Большасць з іх звязана з памылкамі друку і адаптацыі тэкстаў да нормаў сучаснага беларускага правапісу. Але пэўная частка скажэнняў, верагодна, былі дапушчаны наўмысна, без адпаведнай кан'ектуры. Яны ўплываюць на ідэйна-змястоўныя параметры тэкстаў, эмацыйную афарбоўку твораў і стылістычныя асаблівасці тэкстаў паэтыкі. Сярод іх пунктуацыйныя неадпаведнасці, інверсіі ці замена слоў іншымі, з'яўленне новых радкоў, адвольнае ўжыванне пэўных слоў.

Трэба канстатаваць, што сучасныя выданні твораў паэтыкі (1976, 2001, 2016) ідэнтычныя з тэкстуальнага пункту гледжання Пры адсутнасці рэпрэнтных перавыданняў, а таксама выданняў з адпаведнымі тэксталагічнымі навуковымі каментарыямі сучасны патэнцыйны чытач мае бар'еры для разумення аўтарскай думкі, а таксама сэнсу некаторых радкоў. Такія ж неадпаведнасці сустракаюцца і ў праявітых творах пры параўнанні з тэкстамі першапублікацый. Таму ў наш час надзвычай актуальным з'яўляецца падрыхтоўка навуковага выдання твораў Цёткі.

Спіс літаратуры

1. Луцкевіч А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / уклад., прадм., камэнт., індэкс імёнаў; пер. з пол. і ням. А. Сідарэвіча. Мінск: Кнігазбор, 2006. 460 с.
2. Гаўрыла з Полацка (Цётка). Скрыпка беларуская: [вершы]. 1906, 20 с.
3. Цётка. Хрэст на свабоду / напісаў Гаўрыла. S. I., 1906. 15 с.
4. Ciotka. Skryпка białaruskaja: [вершы]. Wilnia: Wydawnictwo W. Łastoŭskaho, 1918. 16 с.
5. Цётка. Выбраныя творы / уклад. і прадм. В. Коўтун; камэнт. С. Александровіча і В. Коўтун. Мінск: Беларускі кнігазбор, 2001. 333 с.
6. Цётка. Творы. Мінск: Мастацкая літаратура, 1976. 301 с.
7. Цётка. Выбраныя творы. Мінск: Мастацкая літаратура, 2016. 196 с.
8. Навуменка І. Я. Якуб Колас: духоўны воблік героя. Мінск: Беларусь, 1968. 332 с.
9. Запрудскі І. М. Гісторыя беларускай літаратуры другой паловы XIX стагоддзя: асобы і творчыя лёсы: вучэб-метадычны дапаможнік. Мінск: БДУ, 2018. 165 с.
10. Бярозкін Р. Кніга пра паэзію: выбранае. Мінск: Мастацкая літаратура, 1974. 336 с.
11. Арабей Л. Стану песняй. Мінск: Мастацкая літаратура, 1977. 304 с.

12. Карчашкіна Д. В. Вобраз лірычнага героя ў паэзіі Цёткі: материалы 76-й науч. конф. студентов и аспирантов Белорусского государственного университета: в 3 ч. Ч. 2 (Минск, 13–24 мая 2019 г.) / Белорус. гос. ун-т; редкол.: В. Г. Сафонов (пред.) [и др.]. Минск, БГУ, 2019. С. 177–180.
13. Чорны К. Выбраныя творы. Менск [Мінск]: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі: ЛіМ, 1934. 284 с.
14. Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна / ідэя кнігі, распрацоўка структуры і ўкладанне Н. Давыдзенка. Мінск: Кнігазбор, 2013. 385 с.
15. Гніламёдаў У., Мікуліч М. Літаратура. Гісторыя. Свядомасць: гісторыка-літаратурны нарыс. Мінск: Беларуская навука, 2017. 385 с.

References

1. Lutskevich A. *Vybranyya tvory: prablemy kul'tury, litaratury i mastatstva* [Selected works: problems of culture, literature and art]. Minsk, Knigazbor Publ., 2006. 460 p. (In Belarusian).
2. Gauryla z Polatska (Tsetka). *Skrypka belaruskaya* [Belarusian violin], 1906. 20 p. (In Belarusian).
3. Tsetka. *Khrest na svabodu* [Cross to freedom]. S. I., 1906. 15 p. (In Belarusian).
4. Tsetka. *Skrypka belaruskaya* [Belarusian violin]. Vilnia, Vydavetstva W. Lastouskaho, Publ., 1918. 16 p. (In Belarusian).
5. Tsetka. *Vybranyya tvory* [Selected works]. Minsk, Belaruski knigazbor Publ., 2001. 333 p. (In Belarusian).
6. Tsetka. *Tvory* [Works]. Minsk, Mastatskaya litaratura Publ., 1976. 301 p. (In Belarussian).
7. Tsetka. *Vybranyya tvory* [Selected works]. Minsk, Mastackaya litaratura Publ., 2016. 196 p. (In Belarusian).
8. Navumenka I. Ya. *Yakub Kolas: dukhouny voblik geroya* [Yakub Kolas: the spiritual appearance of the hero]. Minsk, Belarus' Publ., 1968. 332 p. (In Belarusian).
9. Zaprudski I. M. *Gistoryya belaruskay litaratury drugoy palovy XIX stagoddzya: asoby i tvorchyya lesy* [The history of Belarusian literature of the second half of the XIX century: personalities and creative destinies]. Minsk, BDU Publ., 2018. 165 p. (In Belarusian).
10. Byarozkin R. *Kniga pra paeziyu: vybranaye* [A book about poetry: favorites]. Minsk, Mastatskaya litaratura Publ., 1974. 336 p. (In Belarusian).
11. Arabey L. *Stanu pesnyay* [I'll become a song]. Minsk, Mastatskaya litaratura Publ., 1977. 304 p. (In Belarusian).
12. Karchashkina D. V. The image of a lyrical hero in Aunt's poetry. *Materialy 76-y nauchnoy konferentsii studentov i aspirantov Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta* [Materials of the 76th Scientific Conference of students and postgraduates of the Belarusian State University]. Minsk, 2019, pp. 177–180 (In Belarussian).
13. Chorny K. *Vybranyya tvory* [Selected works]. Minsk, Dzyarzhaunaye vydavetstva Belarusi Publ.: LiM Publ., 1934. 284 p. (In Belarusian).
14. *Vushatski slovazbor Rygora Baradulina* [Ushachi word collection by Ryhor Borodulin]. Minsk, Knigazbor Publ., 2013. 385 p. (In Belarusian).
15. Gnilamedau U., Mikulich M. *Litaratura. Gistoryya. Svyadomasts'* [Literature. History. Conscience]. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2017. 385 p. (In Belarusian).

Звесткі пра аўтара

Карчашкіна Дарыя Валер'еўна – магістр філалагічных навук, аспірант Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі, навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Петруса Броўкі (220030, г. Мінск, вул. К. Маркса, 30, Рэспубліка Беларусь). E-mail: pilipok616@gmail.com

Information about the author

Karchashkina Dariya Valer'yevna – Master of Philology, PhD student of the Institute of Literary Studies named after Yanka Kupala of the National Academy of Sciences of Belarus, researcher, Literary Museum of Petrus Brouka (30, K. Marksa str., Minsk, 220030, Republic of Belarus). E-mail: pilipok616@gmail.com

Пасмыніў 04.01.2023